

EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Марина Олегівна МАЗУР

Аспірантка кафедри філософії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Науки, 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: mazur.marina92@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5371-490X>

УДК 141.32 (44)

Maryna MAZUR

PhD student of the Department of Philosophy,
Oles Honchar Dnipro National University,
Nauka Ave., 72, Dnipro,
49010, Ukraine

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В МЕЖАХ
ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЖАНА-ПОЛЯ САРТРА

Received 12 April 2024; revised 28 May 2024; accepted 28 June 2024

DOI: 10.15421/342412

Анотація

У даній статті суб'єкт розглядається автором не як статичний об'єкт, а як «проект», який перебуває у стані постійного становлення. У ході дослідження були отримані такі висновки: по-перше, було підкреслено, що суб'єкт немає заздалегідь заданої сутності і що його існування передуює будь-якому задуму або плану. По-друге, виявлено, що суб'єкт конструює свою ідентичність не через випадкові обставини або попередньо визначені обмеження зовнішнього світу, а через здійснений вибір і власні вчинки та дії, які проявлені у світі. По-третє, встановлено, що суб'єкт змушений прийняти свою індивідуальну свободу навіть, якщо це суперечить його бажанням або очікуванням інших людей. По-четверте, обґрунтовано, що процес самоідентифікації може бути драматичним, оскільки він вимагає від суб'єкта розриву зі звичними стереотипами і очікуваннями, а також прийняття власної індивідуальності та відповідальності за свої дії. По-п'яте, акцентовано, що процес самоідентифікації особистості передбачає розкриття і пізнання сутності власного «Я», як унікальної і цілісної структури, яка проявляється у здатності суб'єкта до самотворення, самоздійснення та самовдосконалення і у його реальній можливості формувати образ майбутнього світу. По-шосте, визначено, що абсолютна свобода для суб'єкта перетворюється на необхідність, яка спонукає його до відповідальності за своє існування, вибір, дії та вчинки. По-сьоме, виділено, що суб'єкт заперечує соціальні та морально-релігійні установки для того, щоб звільнитися від зовнішнього впливу, що перешкоджає його свободі вибору, який є відображенням його суб'єктивного ставлення до будь-якої ситуації. Тобто у даному випадку можна говорити, що суб'єкт створюючи свою реальність, не спирається на зовнішній авторитет, існування якого у світі піддається сумніву, а відштовхується лише від суб'єктивного вибору.

Ключові слова: особистість, суб'єкт, самоідентифікація, сенс існування, самосвідомість, автентичне існування, свобода волі, відповідальність, ніщо, буття-в-собі, буття-для-себе, буття-для-іншого.

SELF-IDENTIFICATION OF THE PERSONALITY WITHIN
THE EXISTENTIAL DISCOURSE OF JEAN-PAUL SARTRE

Abstract

In this article, the subject is considered by the author not as a static object, but as a «project», which is in a state of constant becoming. During the study were obtained the following conclusions: firstly, it was emphasized, that a subject has no predefined essence and that his existence precedes any design or plan. Secondly, it is detected, that a subject constructs its identity not through random circumstances or predefined restrictions of the external world, but through the carried-out choices and own deeds and actions, which manifested in the world. Thirdly, it is installed, that a subject is forced to accept its individual freedom even, if it contradicts his desires or expectations of other people. Fourthly, it is substantiated, that the process of self-identification can be dramatic, as it requires the subject to gap with usual stereotypes and expectations, and also acceptance own individuality and responsibility for its actions. Fifthly, it is accented, that the process of self-identification of a personality involves disclosure and cognition of the essence own «Ego», as a unique and integral structure, which is manifested in the subject's ability to self-creation, self-fulfillment and self-

improvement and in his real possibility to form an image of the future world. Sixthly, it is determined, that absolute freedom for the subject turns into a necessity, which prompts his to responsibility for its existence, choice, actions and deeds. Seventhly, it is allocated, that the subject denies social and moral-religious attitudes to free themselves from external influence, that impede his freedom of choice, which is a reflection of his subjective attitude to any situation. That is in this case we can say that the subject, creating its reality, does not rely on external authority, the existence of which is questionable in the world and is repelled only on subjective choice.

Keywords: *personality, subject, self-identification, meaning of existence, self-awareness, authentic existence, freedom of will, responsibility, nothing, being-in-itself, being-for-itself, being-for-others.*

Постановка проблеми.

Насамперед варто відзначити, що самоідентифікація особистості є процесом становлення, розвитку та трансформації суб'єкта, який прагне до усвідомлення власної індивідуальності та пошуку сенсу життя. Рівень усвідомлення власного «Я» тісно пов'язаний з життєвим циклом людини, який складається з різних етапів самоідентифікації. Але одразу хочеться зауважити, що у даній статті автор не має на меті представити суб'єкта з позиції його зовнішньої приналежності до певної соціальної спільноти.

Людині важливо у житті відповісти на ряд фундаментальних запитань, які допоможуть їй наблизитися до розуміння свого «Я» і вийти на новий рівень взаємодії з соціумом. Коли людина робить акцент на запитанні: «хто я є насправді?», то у такий спосіб вона прагне виявити сильні та слабкі сторони своєї особистості. Якщо ж людина концентрує свою увагу на запитанні: «якими засадами необхідно керуватись у житті?», то у такому випадку вона намагається визначитися з основними життєвими пріоритетами, які в подальшому впливатимуть на її вибір, спосіб життя та взаємодію з іншими людьми. І лише тоді коли людина усвідомить «хто такі свої, а хто – чужі?», то вона легко зможе у своєму оточенні ідентифікувати тих, хто насправді підтримує її на шляху розвитку, а хто становить загрозу для її благополуччя.

Французький мислитель Жан-Поль Сартр експлікує проблему самоідентифікації особистості в контексті ідей про свободу, суб'єктивність та сенс існування. Сенс життя людини на думку філософа формується через її власний вибір та дії, а не через зовнішні фактори або об'єктивні закони. Ідея тотожності сутності та існування, яка є центральною в

екзистенціалізмі здійснила переворот у філософському світогляді ХХ-го століття і сприяла усуненню застарілої парадигми, що базувалася на традиційній ідеї тотожності мислення і буття, яка свого часу домінувала в класичній німецькій філософії та філософії Нового часу. Квінтесенція ідеї тотожності сутності й існування втілюється в досить відомій сентенції Жана-Поля Сартра, який говорив про те, що існування людини передує будь-якій сутності чи визначеності. Доцільно також сказати про те, що людська сутність (ідентичність) не є даністю з народження, а формується у процесі індивідуального розвитку особистості. У даному контексті йдеться про те, що сутність (ідентичність), яка б визначала існування людини не задана заздалегідь. Людина з'являється на світ, який не продукує ніяких заздалегідь створених сенсів. Людина зобов'язана самотійно віднайти сенс і надати певного значення своєму існуванню через здійснення вибору, реалізацію дії та своє ставлення до світу. Як пише бразильська дослідниця Міріам Джіберті Паттаро «...для Сартра процес існування завжди є історичним і виражається у вчинках і поведінці окремих осіб, тобто через історію кожної людини; і особисті історії, які відбуваються в більш ширшому контексті, так званої загальної історії» (прим. тут і далі по тексту переклад мій – М.М.) [Pátaro 2022: 46].

Визначальним критерієм цивілізованого демократичного суспільства є вільна особистість. Індивідуальна свобода особистості яскраво проявляється у її відмові від схвалення загальноприйнятих стереотипів та боротьбі з упередженнями. Відстоювання індивідуальної свободи обумовлене потребами особистості вільно діяти та мислити, прислухаючись лише до своїх бажань та інтересів. Індивідуальна свобода надає людині безліч

можливостей для самореалізації та самовираження її особистості, які з'являються у неї через усвідомлення сутності людського буття. Зважаючи на даний факт, який є підставою для глибокої та ґрунтовної рефлексії, індонезійський вчений Мухаммад Лютфі схиляється до думки Жана-Поля Сартра, який дійшов до висновку, що «... свобода є ситуативною. Людина у своїй свободі у кінцевому підсумку стикається з реальністю (фактичністю)» [Lutfi 2023:166].

Метою даного дослідження є інтерпретація та обґрунтування процесу самоідентифікації особистості в межах екзистенціального дискурсу Жана-Поля Сартра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Заявлена проблематика знайшла своє відображення у багатьох публікаціях сучасних дослідників, які склали певну джерелознавчу базу, що дотична до філософії Жана-Поля Сартра. У праці «Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології» Жана-Поля Сартра [Sartre 2021] червоною ниткою наскрізно проходить теза про те, що людське існування характеризується свободою та неминучістю вибору. Філософ не визначає свідомість суб'єкта, як внутрішній контейнер для думок та переживань. Людська свідомість постійно проєціюється у зовнішній світ і наповнює його сенсом. Він виступав проти буржуазного суспільства, яке на його думку пригнічує індивідуальність особистості та обмежує її свободу. Дослідник пропагує ідею екзистенціальної ангажованості, тобто активної участі людини у створенні проекту власного життя та боротьби за свої ідеали, цінності, свободу та соціальну справедливість. Мислитель підкреслює суб'єктивний характер індивідуального досвіду та ідентичності людини. Жан-Поль Сартр також говорить про важливість соціальної взаємодії та взаєморозуміння між людьми. Бразильські філософині Сілоє Христина ду Насіменту Еркуліно і Тана Мара де Соуза [Erculino, Souza 2023] в межах сартрівської онтології проаналізували особливості динаміки інтерсуб'єктивних відносин «Я»/«Інший»; суб'єкт/об'єкт; буття/ніщо.

Зокрема в праці нігерійського вченого Елайджа Акінбоде [Akinbode 2023] культивується

свобода і відповідальність, які є основою автентичного існування людини. А праця португальського вченого Брауліо Джордано [Giordano 2021], який проявляв жвавий інтерес до творчості Сартра присвячена дослідженню природи свідомості та феномену особистості. Зі свого боку, індонезійський науковець Мухаммад Лютфі [Lutfi 2023] провів компаративний аналіз і порівняв між собою концепції людського існування Жана-Поля Сартра і іранського філософа, релігієзнавця Саїда Хоссейна Насрі і визначив, що спільною точкою перетину у їх поглядах є те, що вони поділяють людей на дві категорії (суб'єктів та об'єктів). Перебуваючи у пошуках прихованих граней філософії Сартра, бразильський дослідник Джейсон да Сільва Мартінс [Martins 2023] пише у своїй статті про те, що необмежене утвердження свободи може бути реалізоване лише через боротьбу за визнання «Іншим» мого «Я», яке є неминучою необхідністю. В межах свого дослідження нігерійському науковцю Аджанвачукву Едварду Окоро [Okoro 2023] вдалося пояснити абсурдність інтерсуб'єктивності в філософії Жана-Поля Сартра. З міркувань бразильської мислительки Міріам Джіберті Паттаро [Pátaro 2022] впливає те, що Сартр прагнув до переосмислення класичного погляду на людину, на її сутність та існування. Передусім дослідниця звертає свою увагу на протистояння між індивідуальною свободою та історичним контекстом, у який вписана кожна людина. Її співвітчизник бразильський науковець Фабріціо Родрігес Пізеллі [Pizelli 2022] у своїй статті вказує на те, що за прагненням Сартра подолати традиційний ідеалізм і реалізм приховане бажання відродити «новий реалізм», який певним чином демонструє двозначність поняття перцептивної свідомості. В статті еквадорського вченого Стефана Віноло [Vinolo 2023] йдеться про очевидний вплив постаті Зигмунда Фрейда на творчість Жана-Поля Сартра, який надихнувшись деякими поглядами «батька психоаналізу» сам вдався до розробки і обґрунтування концепції екзистенціального психоаналізу.

Виклад основного матеріалу.

Основна ідея екзистенціалізму полягає

у тому, що людина сама визначає сенс свого існування. Цей напрям філософії акцентує увагу на унікальності людського буття, індивідуальному досвіді та свободі вибору людини. Суб'єкт в екзистенціалізмі вирізняється тим, що він несе повну відповідальність за своє існування і здатний приймати власні рішення і вибудовувати своє життя відповідно до власних цінностей. Як пише еквадорський дослідник Стефан Віноло «...екзистенціальний психоаналіз у своєму трактуванні значень повинен повертатися від досвіду і способу прояву світу до початкового проекту суб'єкта, який є джерелом цих значень» [Vinolo 2023: 13]. Екзистенціалісти прагнуть розкрити та усвідомити істину життя кожної окремої людини, відштовхуючись від переосмислення її індивідуального досвіду, аналізу відчуттів та внутрішніх конфліктів.

Крім того, екзистенціалізм спрямований на звільнення людини від кайданів повсякденного життя, яке допоможе їй розкрити власну сутність і зрозуміти в чому сенс справжнього існування (буття). Розвиток самоідентифікації особистості є результатом трансформації метою якої є (1) формування самосвідомості; (2) рух від «фактичності» – тобто об'єктивної реальності, в якій знаходиться людина до «трансцендентності», яка відображає ставлення людини до буття – вищого, надприродного або ідеального рівня автентичного існування, справжнього буття, де суб'єкт реалізує свої можливості та цінності. Адже відомо, що самоідентифікація особистості сприяє глибокому самопізнанню і розкриттю нових граней особистості і залежить від її індивідуального самовираження, самовизначення, розуміння власних потреб, цінностей та оцінки можливостей.

Маркером самоідентифікації є визнання особистістю індивідуальної свободи і відповідальності, яка є основою її усвідомленого ставлення до власного життя. Тут йдеться про те, що кожен індивід несе повну відповідальність за те, ким він є, і як він позиціонує себе у світі. Свідченням автентичного існування є небажання людини ховатися за соціальними ролями і сміливий прояв її особистості при зіткненні з абсолютною свободою, який

спонукатиме її до усвідомленого вибору шляху на який не зможуть вплинути будь-які зовнішні соціальні чи культурні обмеження. У своїй статті «Екзистенціальна свобода Жана-Поля Сартра: критичний аналіз» нігерійський дослідник Елайджа Акінбоде наводить приклад, що був запропонований Сартром, який говорив про те, що «коли ми розглядаємо солдатів, які беруть участь у війні, ми припускаємо, що їм бракує свободи вибору щодо індивідуальних обставин. Однак, реальний сценарій полягає у тому, що солдати, які беруть участь у війні, як і раніше володіють свободою для здійснення вибору; вони можуть або втекти, або покінчити життя самогубством...» [Akinbode 2023: 16]. Отже, Жан-Поль Сартр прокламує те, що суб'єкт приречений на свободу, тобто він постійно вимушений робити вибір і приймати рішення в умовах невизначеності та непередбачуваності. Він доводить до нашого відома те, що кожен суб'єкт впливає своїми діями і рішеннями на соціальне оточення, а його дії мають соціальні та моральні наслідки, за які він несе персональну відповідальність перед світом та людством в цілому. Свобода суб'єкта повинна бути узгоджена з його індивідуальними моральними установками.

У Сартра концепція свободи тісно переплітається з його уявленнями про людську свідомість. Спосіб існування свідомості позначається неологізмом «неантизація» або «негація» (франц. le néant – «ніщо»), який означає заперечення або відсутність об'єктивного сенсу або суті. На його думку у зовнішньому світі речей людина стикається з «Ніщо» (пустотою або порожнечою), яке передує буттю. Дослідник відділяє поняття «Ніщо», яке розуміється, як пустота або порожнеча у зовнішньому світі від ідеї «Ніщо», як аспекту свідомості та свободи. Стан «Ніщо» (пустоти або порожнечі) сприяє залученню суб'єкта до усвідомлення своєї свободи, яке асоціюється з відмовою від будь-яких передбачуваних стандартів чи обмежень. Науковець виправдовує онтологізм, тобто переконання людини в тому, що світ існує незалежно від свідомості та перетворює «Ніщо» в межах людської екзистенції на умову для можливості розкриття

сущого, як такого. Він також пише про те, що «...ніщо не знаходить заперечення ні у вигляді недиференційованої пустоти (порожнечі), ні у якості прикладу інакшості (альтерності), яка не постулює себе, як інакшість (альтерність) (див. прим. Сартра: кажучи мовою Г.В.Ф. Гегеля, «безпосередня інакшість»). Воно лежить в основі негативного судження, оскільки само собою є запереченням» [Sartre 2021: 53].

У феноменологічній онтології Сартр надає особливого значення поняттю «Ніщо» або «Небуття», яке є серцевиною концепції і певною формою відсутності, що виникає у свідомості людини через її здатність уявляти або усвідомлювати те чого немає. Саме Жан-Поль Сартр був одним із перших філософів свого часу, хто після Парменіда розширив зміст поняття «Ніщо» або «Небуття» в межах екзистенціалізму. Філософ заявляє про те, що «предметні світи» можна порівняти з різними віртуальними реальностями, що існують у свідомості людини. У цих світах об'єкти існують або не існують в залежності від сприйняття і уявлення. Варто сказати про те, що «Ніщо» також дозволяє побачити різницю між присутністю та відсутністю об'єктів у цих світах. Порівнюючи предметні світи необхідно звернути увагу на те, що один і той же об'єкт може існувати в одному світі, а в іншому бути відсутнім. Факт відсутності об'єкта породжує своєрідне явище, яке Сартр назвав «феноменом відсутності». Він виявив, що відсутність («ніщо») може мати такий же сильний вплив на свідомість і існування, як і присутність.

Згідно з роздумами Жана-Поля Сартра перцептивна свідомість не обмежується простим сприйняттям зовнішнього світу через органи чуття. Сприйняття світу суб'єктом завжди модифіковане його власними уявленнями та очікуваннями. Відповідно те, що сприймається суб'єктом завжди пропускається через суб'єктивний фільтр і трактується з урахуванням його особистого досвіду та соціокультурного контексту. Жан-Поль Сартр встановив, що перцептивна свідомість бере активну участь у процесі створення сенсу, інтерпретації подій та сприйняття об'єктів. Отже, сприйняття світу суб'єктом не є нейтральним відображенням реальності, а

скоріше активним конструюванням сенсу на основі його суб'єктивних уподобань та переконань. Водночас бразильський вчений Фабріціо Родрігес Пізеллі говорить про те, що «...Сартр, конструюючи поняття *перцептивної свідомості* (курсив автора – *Фабріціо Родрігеса Пізеллі*) нерозривно співвідносить активність і пасивність; спонтанність і сприйнятливність, синтетичним шляхом, створюючи альтернативу як оманливому ідеалізму, так і найвному реалізму» [Pizelli 2022: 50].

Жан-Поль Сартр має усталений погляд на те, що людина існує у світі, як вільна істота, яка формує свою свідомість через інтенціональні акти, тобто через спрямованість свідомості на об'єкти зовнішнього світу та свої власні проекти. На відміну від Жана-Поля Сартра німецький філософ Едмунд Густав Альбрехт Гуссерль не приділяв значної уваги суб'єкту, але погоджувався з тим, що він відіграє ключову роль у процесі сприйняття. Натомість Жан-Поль Сартр відкидав концепцію «трансцендентального Его» Едмунда Гуссерля, яка затверджує субстанційність суб'єкта. І у такий спосіб він знецінив «трансцендентальне Его», яке може спонукати до ігнорування нестабільності, випадковості або відсутності будь-якої непередбаченості людського існування. Зі свого боку, Едмунд Гуссерль надавав перевагу активній ролі свідомості у процесі сприйняття та розуміння світу, оскільки сфера його інтересів була пов'язана з аналізом актів свідомості. Інакше кажучи, він стверджував, що розуміння світу залежить від активного залучення свідомості до процесу сприйняття, аналізу та інтерпретації. Філософ вважав, що свідомість не просто пасивно відображає зовнішній світ, а активно продукує сенси та значення. Одна із ключових концепцій феноменології Едмунда Гуссерля переплітається з поглядами Жана-Поля Сартра і свідчить про те, що свідомість має інтенціональний характер, тобто вона завжди спрямована на об'єкт чи зміст (прим.*свідомість активно орієнтується на те, що вона сприймає).

Критика феноменологічного підходу зводилася до того, що дослідник зосереджувався на дослідженні структури свідомості та ігнорував реальне буття предметів поза

свідомістю. Його метод феноменології ставив під сумнів припущення про існування зовнішніх об'єктів і закликав відсторонюватися від них задля вивчення чистого досвіду. Іншими словами, такий підхід є найбільш яскравою ілюстрацією відокремлення свідомості від зовнішнього світу та ігнорування його реальності.

Людське буття (існування) визначається не об'єктивними умовами, а активними виборами і наявністю свободи волі у суб'єкта. Екзистенція за Жаном-Полем Сартром зводиться до постійної динамічної боротьби між свободою і детермінованістю (визначеністю), між прагненням до трансценденції (виходом за межі повсякденної свідомості та досвіду) і зовнішніми обмеженнями.

Вчений виокремлює буття речей (матеріально-предметне буття), яке є онтологічною категорією буття-в-собі (франц. *l'être-en-soi*). «Буття є те, що воно є» (франц. «*l'être est ce qu'il est*»), яке означає об'єктивну реальність (матеріальні об'єкти, сутності чи явища), що не володіють свободою чи свідомістю вони просто існують незалежно від свідомості людини. Буття-в-собі (франц. *l'être-en-soi*) характеризується своєю фіксованістю, нерухомістю і відсутністю свідомості. Прикладом буття-в-собі (франц. *l'être-en-soi*) може бути камінь, дерево або будь-який інший предмет, який просто існує або абстрактні концепції (ідеї). Поняття буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) на відміну від буття-в-собі (франц. *l'être-en-soi*) являє собою усвідомлене існування людини.

Жан-Поль Сартр виділив модуси буття, які визначають засади людського існування (буття-для-себе і буття-для-іншого). Модус буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) описує суб'єкта, який активно усвідомлює себе і світ навколо себе. Буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) відрізняється від буття-в-собі (франц. *l'être-en-soi*) наявністю свободи, вибору і відповідальності. Концепт буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) розкриває сутність людини, як творчого і вільного суб'єкта, який створює власну ієрархію ціннісних орієнтацій і життєвих сенсів. Ба більше, буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) – це

буття суб'єкта, який не просто існує, але й активно усвідомлює своє існування і намагається наділити його сенсом.

Відмінною особливістю буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) є здатність здійснювати свободу вибору та нести відповідальність за свої дії. На відміну від буття-в-собі (франц. *l'être-en-soi*), буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) сприяє постійному процесу самопізнання та самопроекції. Отже, резюмуючи все вищесказане, доречно було б сказати про те, що буття-в-собі (франц. *l'être-en-soi*) і буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) не існують окремо одне від одного, але являють собою діалектичну дуальність.

Жан-Поль Сартр констатує, що людина за своєю природою є буттям-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*), але часто вона втрачає дане відчуття свободи через обставини, зовнішній тиск та соціальні обмеження. Дослідник наголошує на важливості здійснення людиною вибору і реалізації свободи буття-для-себе (франц. *l'être-pour-soi*) в контексті її взаємодії з буттям-в-собі (франц. *l'être-en-soi*) та з іншими суб'єктами – буттям-для-іншого (франц. *l'être-pour-autrui*).

Самоідентифікація особистості в екзистенціальній філософії Сартра також передбачає реалізацію «буття-для-іншого» (франц. *l'être-pour-autrui*). Вчений маніфестує, що буття-для-іншого (франц. *l'être-pour-autrui*) проливає світло на сутність (ідентичність) особистості, яка значною мірою визначається тим, як її сприймають та оцінюють інші люди (оточення). Поняття буття-для-іншого (франц. *l'être-pour-autrui*) затверджує принцип усвідомлення себе, як окремого суб'єкта через соціальну взаємодію з іншими людьми. Погоджуючись з вищевказаними міркуваннями Жана-Поля Сартра бразильський філософ Джейсон да Сільва Мартінс додає, що «саме в цих відносинах між Я та Іншим (курсив автора – Джейсона да Сільва Мартінса), які є основою і виправданням соціального життя, Сартр і вбачає проблему свободи. Піддаючи сумніву свободу та її передумови, ми підходимо до її центрального ядра: існування, а точніше, усвідомлення того, що ми існуємо» [Martins 2023:259]. Самосвідомість

формується через взаємодію з іншими людьми. Жан-Поль Сартр заперечує ідею, що суб'єкт може пізнати себе ізольовано від інших. Розуміння суб'єктом своєї цілісності (Самості), тобто тотожності з буттям «Я» та власного існування відбувається через процес взаємодії з іншими індивідами, який фактично підштовхує його до переосмислення взаємовідносин на рівні сартрівської інтерсуб'єктивної діалектики «Я» (Ego) / «Інший» (Alter ego). Зі свого боку французький психоаналітик і філософ Жак Лакан розробив в межах власної теорії психоаналізу концепцію інтерсуб'єктивності, яка може бути представлена, як варіант сартрівської діалектики. Працюючи над втіленням свого задуму вчений апелював до поглядів Жана-Поля Сартра і висував на перший план його ідею про те, що особистість формується через взаємодію з іншими людьми та соціальним середовищем.

У праці «Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології» (1943р.) Жана-Поля Сартра фігурує поняття «погляду» («le regard»), який «Інший» кидає на «Я». Цей «погляд» впливає на свідомість суб'єкта і визначає уявлення «Я» про себе, як про індивідуальність та незалежного суб'єкта. Зокрема бразильські дослідниці Сілоє Христина ду Насіменту Еркуліно і Тана Мара де Соуза виділяють думку Сартра, який висловився про те, що «... я не є об'єктом для іншого об'єкта, я не можу бути уособленням рослини, столу чи вікна. Для того, щоб побачити своє існування, як об'єкта, нам потрібен погляд іншого. Я можу бути об'єктом лише для іншого суб'єкта, який дивиться на мене» [Erculino & Souza 2023: 141]. У цьому контексті «Інший» виступає джерелом влади і може впливати на самосвідомість «Я».

Внаслідок впливу погляду Іншого, індивід (суб'єкт) перетворюється на об'єкт сприйняття. Жан-Поль Сартр зауважує, що погляд Іншого може чинити тиск на індивіда, впливати на його поведінку та самопочуття. Суб'єкт може відчувати себе обмеженим, знаходячись під прицілом погляду Іншого, який може стати причиною виникнення відчуття відчуження або хибної свідомості. Проаналізувавши особливості взаємодії між «Я» (Самістю) та «Іншим» нігерійський науковець Аджанвачу-

кву Едвард Окоро звертається до теорії тіла Сартра, який підкреслює, що «саме тіло є центром цього відчуження. Це цілком логічно, адже саме на моєму тілі фіксує свій погляд інший, коли дивиться на мене. Саме завдяки тому, що я маю тіло, я існую у світі. Так само і моє буття-з-іншими можливе лише через моє існування або наявність тіла» [Окоро 2023: 942]. Звідси випливає те, що погляд Іншого може обмежувати свободу суб'єкта та бути джерелом конфліктів, які виникають між його бажанням зберегти власну автономію (індивідуальну свободу) та бажанням відповідати очікуванням оточуючих – зовнішнім вимогам суспільства.

Крім того, погляд Іншого може спровокувати відчуження від себе і втрату цілісності (самототожності) «Я», яке сприяє «розриву життєвих зв'язків зі світом» (Ю.Ю.Бродецька). Ба більше, суспільство і оточуючі люди можуть перешкоджати процесу ідентифікації суб'єкта і у такий спосіб загнати його в капкан самообману. Фактично самообман є формою неавтентичного існування, внаслідок якого відбувається розрив між «Я» і свідомістю. Піддаючись самообману суб'єкт може змінювати стратегію своєї поведінки і ухилятися від відповідальності за власний вибір та дії. Насамперед суб'єкт, який не замислюється про свої власні бажання і не знає своїх можливостей втрачає відчуття свободи вибору і стає заручником самообману, оскільки він перебуває в тумані ілюзій, що його життя детерміноване зовнішніми обставинами, стереотипами чи суспільними нормами. Це може відбуватися в результаті прийняття суб'єктом соціальної ролі, яка нав'язується йому суспільством. Наприклад, суб'єкт може вважати, що обирає професію «за призначенням», але насправді він орієнтується на суспільні очікування або може думати, що він не здатний змінити своє життя через минулий негативний досвід або обставини. Жан-Поль Сартр закликає людей не забувати про те, що у них є свобода вибору і брати на себе відповідальність за власні дії, замість того, щоб занурюватися у самообман і виправдовувати свої вчинки зовнішніми обставинами.

Ознакою процесу самоідентифікації

суб'єкта на певному життєвому етапі є постійний діалог з самим собою, усвідомлення власних цінностей, бажань і переконань. У цей час відбувається формування уявлення про себе, як про цілісну особистість, яка вміє вибудовувати конструктивні взаємовідносини з іншими людьми (соціумом). Водночас не варто забувати про те, що категорія буття для іншого (франц. *l'être-pour-autrui*) споріднена з поняттями свободи та відповідальності і висвітлює важливість соціальної взаємодії в формуванні людської ідентичності. З огляду на даний факт можна зробити висновок про те, що суб'єкт, як окрема одиниця суспільства у будь-якому випадку, незважаючи на контроль з боку оточення, повинен усвідомлювати, що він наділений свободою волі та відповідальністю за свої власні дії та вибори. Як пише португальський науковець Брауліо Джордано «проблемою для нього (*прим. для Сартра) є «Я», яке концептуалізується як основа нашого досвіду і думок. Іншими словами, він критикує призначення «Я» як мислячої субстанції у Декарта та трансцендентального «Я» у Канта і Гуссерля. Щоб вирішити це питання, Сартр вводить розрізнення між дорефлексивною та рефлексивною свідомістю, і саме через цю диференціацію він намагається розвінчати ідею трансцендентального «Я», оскільки, на його думку, для цього немає жодних підстав» [Giordano 2021:3].

Інтерпретуючи картезіанський принцип моральної самоідентифікації *Ego cogito* Жан-Поль Сартр апелював до постулату Декарта «я мислю, отже, я існую» (лат. «*Cogito ergo sum*»). І очевидним виявилось те, що принцип усвідомленого існування людини є спільним, як для філософії Рене Декарта так і для світогляду Жана-Поля Сартра. Але Сартр ставить під сумнів твердження Картезія про існування «Я», яке ґрунтується на припущенні, що суб'єкт є мислячою істотою (розум / тілесна оболонка = мисляча субстанція / протяжна субстанція). На думку Сартра дане судження не може декларуватися, як істина, оскільки *Ego cogito* не є гарантією існування якоїсь постійної та непорушної сутності. Відповідно установка «я мислю» не є свідченням того, що «я існую». Він бачить у цій проблемі джерело

моральної амбівалентності. До того ж слід зауважити, що акт вибору у Сартра має моральні наслідки. У світі позбавленому зовнішнього морального диктату (бога або об'єктивних моральних законів) суб'єкт є відповідальним за власні вчинки та моральну ідентифікацію. Теорія інтерсуб'єктивності Сартра також включає етичний аспект. Взаємодія з іншими людьми не тільки формує уявлення особистості про себе, але й створює навколо неї моральне середовище, в якому зростає рівень її самосвідомості.

Висновки.

У межах нашого дослідження була розкрита сутність процесу самоідентифікації особистості в контексті екзистенціального дискурсу Жана-Поля Сартра і були отримані такі результати: *по-перше*, було підкреслено, що самоідентифікація є постійним процесом самовизначення суб'єкта, який відчуває себе архітектором власної долі.

По-друге, обґрунтовано, що існування (екзистенція) людини передує сутності (ідентичності) людини, яка не дається їй заздалегідь з моменту народження і не визначається зовнішніми обставинами. Кожен суб'єкт через свої дії, вибір та своє ставлення до життя самостійно визначає те, ким він є. Людська сутність (ідентичність) формується у процесі життя, що робить самоідентифікацію динамічним та безперервним процесом.

По-третє, встановлено, що динамічний процес самоідентифікації передбачає розвиток самосвідомості суб'єкта і визнання свободи вибору, яка є фундаментальною характеристикою людського існування і вимагає від суб'єкта усвідомлення відповідальності та готовності прийняти її. Володіння необмеженою свободою вибору, тобто вільною можливістю обирати пріоритетні для суб'єкта дії, цінності та переконання накладає на нього абсолютну відповідальність за зроблений вибір та дії і їх наслідки.

По-четверте, охарактеризовано концепт «буття-в-собі» (франц. *l'être-en-soi*), який означає сутність і існування речей або предметів, що існують незмінно і незалежно від знань про них і сприйняття їх суб'єктом.

По-п'яте, обґрунтовано, що осмислення

модусів людського існування таких як буття-для-себе (франц. l'être-pour-soi) (суб'єктивного, внутрішнього сприйняття себе, як незалежного суб'єкта) і буття-для-іншого (франц. l'être-pour-autrui) (сприйняття суб'єкта іншими людьми) є невід'ємною частиною процесу самоідентифікації особистості.

По-шосте, виявлено, що сприйняття суб'єкта іншими людьми може, як сприяти, так і перешкоджати його самовизначенню. Але попри всі обмеження, які накладаються на нього соціумом суб'єкту необхідно зберігати власну індивідуальність і водночас не забувати про вплив оточення.

По-сьоме, визначено, що Я формується через погляд Іншого, який є для нього дзеркалом. Усвідомлення себе, як суб'єкта часто виникає через зустріч з поглядом Іншого, який перетворює суб'єкта на об'єкт

свого сприйняття.

По-восьме, показано різницю між автентичним існуванням, яке засноване на принципі чесності людини перед собою і визнанні свободи та відповідальності і неавтентичним існуванням, що характеризується самообманом та відмовою від свободи та відповідальності, яка призводить до втрати самоідентифікації та сенсу життя.

По-дев'яте, у ході дослідження було наголошено, що самоідентифікація особистості не обмежується лише особистим саморозвитком чи самопізнанням, але й також не виключає відповідальності перед світом. Вибір суб'єкта неминує впливає на інших людей і суспільство в цілому. Самоідентифікація сприяє усвідомленню цього впливу і прийняттю відповідальності за створення більш справедливого та гуманного світу.

Бібліографічні посилання / References

- Akinbode, E. (2023). Jean-Paul Sartre's Existential Freedom: A Critical Analysis. *International Journal of European Studies*, 7(1), 15-18. <https://doi.org/10.11648/j.ijes.20230701.13>
- Erculino, S.C.N., Souza, T.M. de. (2023). A compreensão nas relações entre as subjetividades na ontologia sartriana. *Revista Diáphonia*, 9(3), 136-156. <http://dx.doi.org/10.48075/rd.v9i3.31679> (in Portuguese)
- Giordano, B. (2021). Jean-Paul Sartre: The Consciousness and the Self. *Philosophy International Journal*, 4(2), 1-5. <https://doi.org/10.23880/phij-16000172>
- Lutfi, M. (2023). Eksistensi Manusia dalam Pandangan Jean Paul Sartre dan Sayyed Hossein Nasr. *Jurnal Filsafat Indonesia*, 6(2), 162-169. <https://doi.org/10.23887/jfi.v6i2.56528> (in Indonesian)
- Martins, J.S. da. (2023). Sartre e as implicações éticas de sua ontologia. *Revista Binacional Brasil-Argentina Diálogo entre as ciências*, 12(1), 253-269. <https://doi.org/10.22481/rbba.v12i01.12616> (in Portuguese)
- Okoro, A.E. (2023). I AND THE LOOK OF THE OTHER: AN EXISTENTIAL CRITIQUE. *International Journal of Advanced Research (IJAR)*, 11(06), 39-946. <http://dx.doi.org/10.21474/IJAR01/17147>
- Páttaro, M.G. (2022). "Estar no Mundo, eis a questão": apontamentos sobre o existencialismo em Sartre. *Revista Multiplicidade*, 11, 39-51. <https://doi.org/10.59237/multipli.v11i.551> (in Portuguese)
- Pizelli, F.R. (2022). Realismo e Consciência Perceptiva Em Sartre. *Kínesis - Revista de Estudos Dos Pós-Graduandos Em Filosofia*, 14(37), 35-51. <https://doi.org/10.36311/1984-8900.2022.v14n37.p35-51> (in Portuguese)
- Sartre, J.-P. (2021). Being and Nothingness. An Essay in Phenomenological Ontology. Translated by English language: Sarah Richmond. New York; London; Toronto; Sydney; New Delhi. Washington Square Press/Atria. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=n788EAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення 9.04.2024)
- Vinolo, S. (2023). Sartre lecteur de Freud: Ichnologie de la conscience. *Fortaleza, Kalagatos-Revista de filosofia*, 20(3), 1-19. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/375414833_SARTRE_LECTEUR_DE_FREUD_ICHNOLOGIE_DE_LA_CONSCIENCE (дата звернення 9.04.2024) (in Portuguese)